

HÖGSTA DOMSTOLENS DOM

Mål nr

meddelad i Stockholm den 4 mars 2005

B 2560-03

KLAGANDE

Riksåklagaren

MOTPARTER

1. N-EB

Offentlig försvarare och ombud: advokaten LV

2. HO

Offentlig försvarare och ombud: advokaten LL

3. JA

Offentlig försvarare och ombud: advokaten LS

4. Banverket, 202100-4003,

Ombud: advokaten PB

SAKEN

Brott mot vattenlagen

ÖVERKLAGADE AVGÖRANDET

Hovrätten över Skåne och Blekinge, avd. 1, dom den 27 maj 2003 i mål
B 1961-02

DOMSLUT

Högsta domstolen förklarar att det har krävts tillstånd enligt vattenlagen (1983:291) till att leda bort inträngande grundvatten i blivande bergtunnlar genom Hallandsåsen.

Med ändring av hovrättens dom utom såvitt avser ersättning till de offentliga försvararna undanröjer Högsta domstolen tingsrättens dom utom såvitt avser ersättning till de offentliga försvararna och återförvisar målet till tingsrätten för fortsatt handläggning.

För försvaret av N-EB i Högsta domstolen tillerkänns LV ersättning av allmänna medel med tjugotusen (20.000) kr, avseende arbete. Av beloppet utgör 4.000 kr mervärdesskatt.

För försvaret av HO i Högsta domstolen tillerkänns LL ersättning av allmänna medel med sjutusenfemhundra (7.500) kr, avseende arbete. Av beloppet utgör 1.500 kr mervärdesskatt.

För försvaret av JA i Högsta domstolen tillerkänns LS ersättning av allmänna medel med sextusentvåhundrafemtio (6.250) kr, avseende arbete. Av beloppet utgör 1.250 kr mervärdesskatt.

Det ankommer på tingsrätten att i samband med målet efter dess återupptagande pröva frågorna om återbetalningsskyldighet för försvararkostnader och om rättegångskostnader i tingsrätten, hovrätten och Högsta domstolen.

YRKANDEN I HÖGSTA DOMSTOLEN

Riksåklagaren har yrkat att N-EB, HO och JA döms för brott mot vattenlagen och att Banverket åläggs företagsbot, allt i enlighet med ansökan om stämning.

De tilltalade och Banverket har bestritt ändring.

Högsta domstolen har med stöd av 54 kap. 12 § rättegångsbalken beslutat att begränsa prövningen av målet till frågan om det krävts tillstånd enligt vattenlagen till att leda bort inträngande grundvatten i blivande bergtunnlar genom Hallandsåsen. Målet i övrigt har förklarats vilande.

De tilltalade och Banverket har som sin inställning angett att det inte krävts tillstånd enligt vattenlagen till att leda bort inträngande grundvatten i blivande bergtunnlar genom Hallandsåsen.

Banverket har yrkat ersättning för rättegångskostnader i Högsta domstolen.

DOMSKÄL

Åklagaren har i målet gjort gällande att Banverket i samband med utförandet av en tågtunnel genom Hallandsåsen under tiden från och med december 1996 till och med september 1997 brutit mot det tillstånd till vattenföretag som Växjö

tingsrätt, vattendomstolen, lämnade i en deldom den 24 november 1992 genom att överskrida den tillåtna mängden bortlett grundvatten.

I tingsrätten invände Banverket och de tilltalade mot talan bl.a. att bortledandet av grundvattnet inte utgjort ett tillståndspliktigt vattenföretag. Tingsrätten ogillade också åklagarens talan på den grunden att det bortledande av grundvatten som förekommit inte varit tillståndspliktigt och därför inte omfattades av den åberopade straffbestämmelsen i vattenlagen (1983:291). I domskälen anförde tingsrätten bl.a. att det var tunnelbygget (tunneldrivningen) som inverkade på grundvattenförhållandena i Hallandsåsen och att det vatten som läckt in i tunnlarna, oavsett om det sedan leddes bort eller inte, skulle ha runnit ut ur tunnlarna eftersom dessa lutar utåt/nedåt. Det var därför enligt tingsrätten inte möjligt att påstå att det bortledande som skett haft någon som helst inverkan på vilken mängd vatten som kommit att läcka in i tunnlarna. Bortledandet av vattnet hade således enligt tingsrätten inte inverkat på vattenförhållandena i Hallandsåsen med omnejd.

Hovrätten fastställde tingsrättens domslut och förklarade sig när det gäller målet i sak dela de för utgången relevanta bedömningar som tingsrätten gjort.

Prövningen i Högsta domstolen avser nu endast frågan om det krävts tillstånd enligt vattenlagen till att leda bort inträngande grundvatten i blivande bergtunnlar genom Hallandsåsen.

Prövningen skall göras med tillämpning av bestämmelserna i 1983 års vattenlag även om den lagen numera har upphävts. De bestämmelser i vattenlagen som är av betydelse för målets bedömning motsvaras emellertid numera av i sak i allt väsentligt överensstämmande bestämmelser i miljöbalken.

Enligt 1 kap. 3 § första stycket 2 vattenlagen är bortledning av grundvatten och utförande av anläggningar för detta vattenföretag i vattenlagens mening (jfr 11 kap. 2 § 2 miljöbalken). Som huvudregel gäller enligt 4 kap. 1 § första stycket (jfr 11 kap. 9 § första stycket miljöbalken) att det krävs tillstånd för ett vattenföretag. Överträdelse av tillståndsplikten är straffbelagda i 21 kap. 1 § första stycket 1 (jfr 29 kap. 4 § första stycket miljöbalken) med undantag i andra stycket för ringa fall (jfr 29 kap. 11 § första stycket miljöbalken).

Av 4 kap. 2 § första stycket vattenlagen (jfr 11 kap. 12 § miljöbalken) framgår att det inte krävs något tillstånd för ett vattenföretag om det är uppenbart att varken allmänna eller enskilda intressen skadas genom företagets inverkan på vattenförhållandena. Någon särskild möjlighet att få tillstånd en prövning av om ett vattenföretag är undantaget från tillståndsplikt enligt denna bestämmelse finns dock inte utan bedömningen sker på den enskildes risk. För den som är osäker på om undantaget är tillämpligt finns i stället enligt 4 kap. 1 § tredje stycket (jfr 11 kap. 9 § andra stycket miljöbalken) en möjlighet att ansöka om tillstånd även om tillstånd inte krävs och därigenom skydda sig mot det ansvar som skulle kunna bli följden om verksamheten i efterhand ändå bedömdes som tillståndspliktig.

En följd av den nu redovisade regleringen är att frågan om en viss verksamhet omfattats av den berörda undantagsregeln inte blir föremål för någon särskild prövning annat än i sådana fall då frågan om ett vattenföretag bedrivits i strid mot kravet på tillstånd aktualiseras inom ramen för ett straffrättsligt (eller skadeståndsrättsligt) förfarande. Det kan antas att sådan prövning i allmänhet aktualiseras därför att vattenföretaget anses ha haft en sådan inverkan på vattenförhållandena att allmänna eller enskilda intressen skadats. Som bestämmelsen är konstruerad är detta emellertid inte något krav. Huruvida tillståndsplikt föreläggat skall i princip bedömas med utgångspunkt i förhållandena innan företaget inled

des. Att ett företag faktiskt inte skadat några allmänna eller enskilda intressen utesluter alltså inte att det är att bedöma som tillståndspliktigt.

Vad Banverket och de tilltalade nu gjort gällande är endast att det inte är bortledandet av det grundvatten som trängt in i tunneln, som påverkat vattenförhållandena i åsen, utan att det i stället är tunneldrivningen, vilken inte är ett tillståndspliktigt vattenföretag, som har gjort detta. Något tillstånd skulle därför inte krävas för bortledandet av grundvatten.

För att bedöma denna invändning är det nödvändigt att ta ställning till hur det vattenföretag som Banverket ostridigt har utfört skall avgränsas.

De i målet tillämpliga bestämmelserna i vattenlagen infördes i samband med att den lagen år 1984 ersatte tidigare gällande vattenlag (1918:523). Genom den nya lagen utvidgades tillämpningsområdet i fråga om grundvatten. Lagändringen innebar att varje form av bortledande av grundvatten skulle anses som ett enligt huvudregeln tillståndspliktigt vattenföretag enligt vattenlagen oavsett vilket syfte detta har. Varken lagtexten eller dess motiv ger något stöd för att det sätt på vilket bortledandet sker skulle kunna vara av betydelse för om detta är att anse som ett vattenföretag.

Lagens förarbeten ger inte någon närmare vägledning när det gäller frågan vad som skall förstås med bortledande av grundvatten. Med grundvatten brukar kortfattat uttryckt avses sådant vatten som finns under markens yta (jfr SOU 1937:35 s. 47 och prop. 1981/82:130 s. 396 f.). Av att andra åtgärder än bortledande som påverkar grundvattenförhållandena inte utgör vattenföretag i vattenlagens mening torde den slutsatsen få dras att exempelvis ett sådant underjordsbyggande som

medför förflyttningar av grundvatten utan att detta upphör att vara grundvatten inte är att anse som ett bortledande även om detta påverkar grundvattennivåerna. Med att grundvatten bortleds får mot den bakgrunden, i vart fall i första hand, förstås åtgärder som medför att sådant vatten förlorar egenskapen att utgöra grundvatten eller med andra ord att vattnet förs upp över markens yta.

För att föra upp vatten som befinner sig under markens yta ovanför denna krävs normalt att vattnet pumpas eller förflyttas på annat sätt genom aktiva åtgärder. I den mån grundvattnet, såsom i Hallandsåsen, befinner sig ovanför kringliggande marknivåer är det emellertid även möjligt att föra ut vattnet till marknivån genom självfall. Någon tvekan kan knappast heller råda om att den som skulle borra en ledning in i en höjd för att på detta sätt genom självfall kunna tillgodogöra sig högre beläget grundvatten härigenom också skulle få anses utföra ett vattenföretag som inverkar på grundvattenförhållandena. Om man ser det från denna utgångspunkt måste även den i målet aktuella inträngningen av vatten i tunneln anses ha ingått som ett led i vattenföretaget.

Det kan i detta sammanhang noteras att Banverket vid tillståndsprövningen enligt vattendomstolens dom gjorde gällande att man när det gäller det framtida orsaks-sambandet skulle utgå från att en eventuell förändring av grundvattnets trycknivå till följd av bergtunneln var att hänföra till bortledningen av grundvattnet från tunneln och inte till tillkomsten av tunneln som sådan. Vid den prövning av tillåtligheten enligt 3 kap. 3 § vattenlagen som vattendomstolen gjorde har denna också utgått från att den inverkan på vattenförhållandena som projektet skulle kunna medföra var en följd av det vattenföretag för vilket tillstånd söktes.

Mot detta kan sägas att det i förarbetena till vattenlagen uttryckligen utgicks från

att underjordsbyggande med inverkan på grundvattenförhållandena inte skulle omfattas av vattenlagens tillämpningsområde utan att denna inverkan fick prövas i annan ordning. Om byggandet är avsett att utföras eller utförs på ett sätt som förutsätter eller innefattar bortledande av grundvatten föreligger emellertid ett vattenföretag som kräver en prövning enligt vattenlagen, helt oberoende av att själva underjordsbyggandet prövats i annan ordning. Det finns inte något stöd för att prövningen av bortledandets effekter i sådana fall skulle göras på annat sätt än om syftet med bortledandet exempelvis varit att tillgodogöra sig grundvattnet.

Att exempelvis tunneldrivning för järnväg skulle kunna aktualisera tillståndsprövning såväl i annan ordning som enligt vattenlagen var också något som förutsågs i vattenlagens reglering. I 3 kap. finns bestämmelser om allmänna förutsättningar för vattenföretag. Av 3 kap. 6 § (jfr 11 kap. 23 § miljöbalken) framgår att de i 1, 2 och 4 §§ angivna förutsättningarna för att tillstånd skall lämnas inte gäller för sådana vattenföretag för järnväg vars anläggande prövats i särskild ordning. Däremot har något undantag inte gjorts i förhållande till 3 § (jfr 2 kap. 9 § miljöbalken) enligt vilken ett vattenföretag inte får komma till stånd om någon skada eller olägenhet av större betydelse därigenom uppkommer för allmänna intressen. Att tillåtlighetsprövningen, såsom i förevarande fall, är begränsad på detta sätt innebär emellertid inte i sig något undantag från tillståndsplikten. Som framgår av 4 kap. 1 § första stycket gäller sådant undantag endast under förutsättning att någon av de särskilt angivna bestämmelserna i 4 kap. är tillämpliga.

Av det anförda följer att inträngningen av grundvatten i tunneln skall anses ha ingått som ett led i vattenföretaget och att inträngningen således skall beaktas vid bedömningen av vilken inverkan som företaget haft på grund-

vattenförhållandena i Hallandsåsen. Detta innebär att det inte på den av Banverket och de tilltalade åberopade grunden förelegat något undantag från tillståndsplikten för vattenföretaget. Den fråga som Högsta domstolen i enlighet med vad som inledningsvis angavs nu skall pröva, skall besvaras i enlighet därmed.

Vid denna bedömning måste åtalet prövas på nytt utifrån ändrade förutsättningar och målet bör återförvisas till tingsrätten för fortsatt handläggning.

_____

_____

_____

I avgörandet har deltagit: justitieråden Lennander, Victor, Blomstrand (referent, skiljaktig), Nyström och Virdesten (skiljaktig)

Föredragande revisionssekreterare: Wikström

HÖGSTA DOMSTOLEN

Bilaga till
PROTOKOLL
2005-01-25Mål nr
B 2560-03

Referenten, justitierådet Blomstrand, med vilken justitierådet Virdesten, instämmer, är skiljaktig beträffande motiveringen och anför:

”Åtalet gäller den del av tunnelprojektet varigenom inträngande grundvatten leddes bort från tunnlarna. Denna del av projektet var enligt 1 kap. 3 § första stycket 2 vattenlagen ett vattenföretag. I 4 kap. 1 § första stycket vattenlagen föreskrevs att det för vattenföretag krävdes tillstånd enligt lagen, om inte annat följde av 4 kap. 1 a §, 2 § första stycket, 3 eller 4 §§.

Den fråga som Högsta domstolen har att ta ställning till är om vattenföretaget var undantaget från tillståndsplikten till följd av bestämmelsen i 4 kap. 2 § första stycket första meningen vattenlagen, som föreskrev att tillstånd inte krävdes, om det var uppenbart att varken allmänna eller enskilda intressen skadades genom företagets inverkan på vattenförhållandena. Frågan skall besvaras med tillämpning av vattenrättsliga regler. Om det befins att företaget inte var undantaget från tillståndsplikten, återstår – som tingsrätten har framhållit – åtskilliga frågor att behandla, bl.a. innebörden av det meddelade tillståndet och vad som utgör en överträdelse av tillståndet. I den fortsatta prövningen kommer då också straffrättsliga bedömningar att göra sig gällande.

Enligt den aktuella bestämmelsen var ett vattenföretag således undantaget från tillståndsplikten endast om det var uppenbart att varken allmänna eller enskilda intressen skadades genom företagets inverkan på vattenförhållandena. Formuleringen anger att en restriktiv tillämpning var avsedd.

Växjö tingsrätt, vattendomstolen, prövade vattenföretagets tillåtlighet i en del-dom den 24 november 1992. Till grund för Banverkets ansökan låg, enligt vad som redovisas i domen, en geohydrologisk utredning, i vilken uttalades att man vad gällde framtida orsakssamband skulle utgå från att en eventuell förändring av grundvattnets trycknivå till följd av bergtunneln var att hänföra till bortledningen av grundvattnet från tunneln och ej till tillkomsten av tunneln som sådan. I sin bedömning av företagets tillåtlighet uttalar vattendomstolen följande: ”Visserligen bygger de slutsatser som dragits på parametrar som är behäftade med en stor grad av osäkerhet. Vattendomstolen anser dock att man kan göra sådana antaganden beträffande de hydrologiska sambanden i åsen att man med tillräcklig grad av säkerhet kan utgå från att någon skada av större betydelse för allmänna intressen inte kan förväntas uppkomma. I sammanhanget bör även beaktas att möjlighet torde finnas att genom exempelvis kompletterande tätningsåtgärder eller på annat sätt vidta skadeförebyggande åtgärder om så skulle visa sig erforderligt.”

Av domen framgår således att det vid tiden för Banverkets ansökan om tillstånd till vattenföretaget inte var uppenbart att varken allmänna eller enskilda intressen skulle skadas genom företagets inverkan på vattenförhållandena. Vattenföretaget var därmed inte undantaget från tillståndsplikten till följd av 4 kap. 2 § första stycket första meningen vattenlagen. Slutsatsen av det anförda är att det krävdes tillstånd enligt vattenlagen till att leda bort inträngande grundvatten i blivande bergtunnlar genom Hallandsåsen.

Vid denna bedömning måste åtalet prövas på nytt utifrån ändrade förutsättningar och målet bör återförvisas till tingsrätten för fortsatt handläggning.”